

BAZOVIŠKIM JUNAKOM OB MAŠI ZADUŠNICI OB 90.LETNICI SMRTI

Spoštovani gospod Nadškof, cenjeni gospod župnik, somaševalci, spoštovani gostje, dragi prijatelji,

Ferdu Bidovcu, Franju Marušiču, Zvonimiru Milošu in Alojzu Valenčiču smo posvetili ta dan, ki je zaveza in obveza za vse nas.

6.septembra 1930 jim je pesem slovesa zapela gmajna. Za njo je zadonela pesem upora, ki se je dvignil silna in odločna. Danes je naša pesem tudi izraz hvaležnosti in spoštovanja. Bazovica je pomnik zahtevne poti narodove svobode, in to ne samo na Primorskem, ampak povsod po svetu, kjer živijo Slovenci. Brez bazoviških žrtev bi se naše življenje verjetno nikoli ne razvijalo s tistim prepotrebim pogumom, uporno, ter v spoštovanju do drugih, ki nikoli ni umanjalo, tudi do tistih, ki ne delijo našega svetovnonazorskega prepričanja ali naših antifašističnih vrednot.

Ena najhujših posledic fašizma je manjvrednostni kompleks, ki ga marsokdo še do danes ni prebolel. Smo res ljudstvo stenic brez narodnosti in brez jezika, kakor je trdil Mussolini?

Oton Župančič je s svojimi vrhunskimi prevodi v prejšnjem stoletju dokazal, kako je slovenski jezik neverjetno bogat in speven: prevajal je tudi Danteja in Shakespeara, in vselej so njegovi prevodi zveneli kot literarne mojstrovine. Bil je svetovljan in vendar zavestno Slovenec. V pesmi ZEMLJEVID pravi:

»...Razpregel zemljevid je diplomat...

I jaz razganem pred seboj papirje:

Glej – rodna zemlja, naša draga prst!

Ko drugi grabijo vse dalje, širje,

Boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?

O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,

Celovec, Maribor, Gorica, Trst?«

Poglejmo usodo teh štirih mejnikov: na Štajerskem so se množično naselili primorski begunci, ki so doma doživljali nasilno raznarodovanje vse od podpisa Rapalske pogodbe in požiga Narodnega doma pred natanko sto leti. Bili so tudi preprosti ljudje, predvsem pa intelektualno telo, učitelji, glasbeniki, umetniki, študentje. Njihov eksodus je največji fenomen intelektualnega begunstva v Evropi med obema vojnoma. In Maribor, ki je bil dotlej precej nemškutarski, je s Primorci, ki so s svojim mediteranskim značajem preplavili mestne ulice, dejansko šele takrat postal zavestno slovenski, kot piše tudi Primož Kuret.

Ostali trije mejniki, ki jih omenja Župančič, so doživeli drugačno usodo: sporni plebiscit je slovensko Koroško v glavnem dokončno dodelil Avstriji, spet pred natanko sto leti. Strahotni so propagandni plakati, ki prikazujejo krvoločne Slované v nasprotju z miroljubnimi Avstrijci. V Bazovici smo na šohtu iz leta v leto doživljali iste obtožbe tudi s strani nekaterih, ki zasedajo pomembne institucionalne državne in evropske funkcije.

Gorica in Trst sta, znova pred sto leti, ob podpisu Rapalske pogodbe, bila dodeljena Italiji. In danes, DANES, ob devetdeseti obletnici smrti naših fantov na bazovski gmajni, te naše antifašiste nekateri imenujejo "iredentiste"? Iredentizem je zgodovinsko gibanje, ki ima plemenit pomen, saj oznamuje stremljenje nekega naroda, da ohrani svojo teritorialno enotnost in se reši tujega jarma. Dobro bo, da spomnimo, kako je bil od konca prve svetovne vojne slovenski narod razkosan kot nikoli prej. In ko se je začelo raznarodovalno fašistično nasilje, so bili naši ljudje predvsem Slovenci, in kot taki branili svojo bit, svoj izvor, svojo pravico, da živijo na svoji zemlji kot svobodni člani narodne in človeške skupnosti.

Pesnik Igo Gruden, ki je moral z vso družino v dvajsetih letih bežati v Jugoslavijo, je zapisal Pesem iredentistov. Kakšna pa so bila stremjenja teh "iredentistov", ki jih Gruden imenuje MINERJE, ker so se morali zaradi svoje narodne pripadnosti skrivati v rove lastnih domov, kjer jim je bilo edino dovoljeno spregovoriti v maternem jeziku? Mar teritorialna?

"...zarili smo v rove

Gnev in obup..

Vse svoje sanje in želje in upe...

Ko se razvleče poslednji oblak,

zadnji v daljavi poleže se jek,

ne več minerji, zidarji svobodni

bomo gradili na zemlji tej rodni,

v soncu svobode nov ustvarili vek."

V to sonce svobode so verjeli Miloš, Marušič, Bidovec in Valenčič in z njimi naši stari starši, naše matere in očetje. So bili res zgolj iredentisti? In ima iredentistične težnje matica, ki je poklicana kot garant v življenje svoje manjšine, ki je avtohtoni del nekega ozemlja? Nikakor ne, kar dobro vedo povedati pripadniki italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem, ter slovenske v Italiji in drugje.

V nevarnosti smo, a ne zaradi sovražnih sosedov: naši fantje so po 90.letih še vedno v nas in z nami, letos še bolj kot kdajkoli prej. Doživeli so, in z njimi mi vsi,

zgodovinski dan, ko je predsednik italijanske Republike stisnil roko slovenskemu Predsedniku na naši gmajni in se poklonil našim štirim fantom, ki so bili do danes teroristi, čeprav jih je zadela smrtna obsodba zaradi njihovega antifašizma. In z isto spoštljivostjo smo se mi s predsednikoma poklonili pred simbolnim pomnikov povojnih tragedij na šohtu.

V nevarnosti smo zaradi tistih med nami, ki netijo razkol, širijo neresnice, klevetajo in lažejo, da bi diskreditirali delo onih, ki se ne želijo pokoriti diktatom v imenu neke zgolj navidezne potrebe po spremembah. Družba, tudi slovenska v Italiji, se je v zadnjih desetletjih globoko spremenila: spremenile so se navade ljudi, spremenil se je svet, v katerem živimo, spremenil način, kako odgovarjamo na nove izzive, spremenila se je geopolitična slika, nove meje, ki so nastale, a jih navidezno več ni, odpirajo povsem nova vprašanja. Vsa dogajanja ob stoti obletnici požiga Narodnega doma so dokazala, da znamo stopiti skupaj v imenu skupne dobrine, ki ni za včeraj in niti za danes. Slovenska manjšina v Italiji je potencialno izjemen subjekt, ki je odgovoren za svoj jutrišnji dan. Če so Bazoviški junaki skupaj z vso Primorsko, tudi s primorsko duhovščino, v najbolj temačni uri naše zgodovine verjeli v prihodnost, odločno stopili na pravo stran, žrtvovali največ, kar jim je bilo dano, lahko to v veliko prijaznejšem času storimo tudi mi danes. Čaka nas prihodnost, ki bo umeščena v evropsko stvarnost. In tudi slednja ne bo mogla slediti zastarelemu kanonu stare celine: naša prihodnost bo večkulturna, svet, v katerem bomo živeli, bo raznolik in večplasten.

Pandemija Koronavirusa je zajela svet in nas postavila v povsem novo dožemanje vsega, kar nas obdaja. Najhujša kriza italijanske republike, naših sosednjih držav, Evrope in sveta vse od konca druge svetovne vojne, nas je nekoliko streznila, a ne povsem. Še danes nekateri ne priznavajo krhkih temeljev arogantnega zapiranja v lastne slonokoščene trdnjave. Igrajo se z življenjem poslednjih, ponižanih in razžaljenih, tistih, ki bežijo pred vojno in revščino. En del teh poslednjih je danes zaznamovan z drugačno barvo kože, drugačno vero, drugačnimi navadami. V imenu katerega prastraha nismo sposobni razumeti njihove eksistencialne stiske?

Zato je danes čas za naložbo za prihodnje dni. Čas, da ustvarimo vse pogoje konstruktivnega dialoga s svojimi sodržavljeni, da razmislimo o načrtih in programskih predlogih, da se vprašamo, kdo pravzaprav smo in kakšni želimo postati v prihodnosti. Ni dovolj, da se politika, kultura, gospodarstvo osredotočijo na delitev javnih sredstev našim ustanovam in društvom. Sanjam svet, kjer bo vsak človek lahko ohranil svoje dostojanstvo. Svobodo. Pravico do zdravja, šolanja in sprejemljivih življenjskih pogojev, kjer bo lahko udeležil svoj talent, svoje sanje. Sanjam, da bo nekoč naš mali svet ob Jadranu postal laboratorij skupnih idej, načrtov, uspeha. Kjer bo prostora za vse, tudi za pravico, da vsakdo med nami goji svoj zgodovinski spomin in žaluje za svojimi žrtvami.

V Evropi smo danes kot suvereni in enakopravni člani neke širše skupnosti, ki ne bo samoumevno našla skupnih smernic, če ne bo razmišljala o sosedu kot prijateljskem mejaku. Vsi ugovori, ki jih je sprožil podpis postopka vrnitve Narodnega doma v slovenske roke, bodo lahko izginili v trenutku, ko nam bo jasno, zares JASNO, kakšni želimo biti in v katerih vrednotah se želimo prepoznavati. Zato mi dovolite, da zaključim z mislijo, ki sem jo večkrat izrazila in v katero še vedno verjamem:

Noben zakon nam ne bo mogel jamčiti obstoja, nobeno zagotovljeno politično zastopstvo nam ne bo moglo krojiti prihodnosti, če ne bomo strnili svojih misli in postrojili svojih vrst v skupnem načrtovanju svoje prihodnosti in z njo prihodnosti bodočih generacij. Biti zavestni član neke narodne skupnosti izven meja matične države predstavlja veliko odgovornost in pomemben izziv, vendar samo, če bo vsak izmed nas zrelo postavil skupno dobro nad individualni spekter lastnih potreb.

To je bila gonilna sila Zvonimirja Miloša, Ferda Bidovca, Franja Marušiča in Alojza Valenčiča. Naj jim sveti večna luč hvaležnega spomina. Slava jim!

Tatjana Rojc